

TOLLA JOHAN

Sollerö-målarnas nestor

Så vitt vi vet har ingen s. k. dalmålare i äldre tider kommit från Soll, även om dalmålarna hämtat motiv härifrån, t. ex. bröllopsskildringen, som nu finns i Lillhärdal. Det är anmärkningsvärt detta, eftersom vi nu har ganska många, som försökt sig på att teckna och måla med varierande resultat och erkännande. Ibland kallas de naivister, och det kan vara något väldigt fint, somliga geni-förklarar rentav. Men med naivist menas inte bara att man har börjat måla på egen hand och av inre böjelse utan egentlig utbildning, utan också att målaren utan konstnärlig förebild söker skildra det för honom väsentliga i livet och omgivningen.

Denna folkkonst tycks — liksom dalmåleriet — vara typisk för Sverige, och en konstkännare, G. Hellman, skriver därom:

Naivisterna är estetiska oskulder. De har funnits spridda i hela Sverige, dessa anonyma självlärda målare, och har på ett anspråkslöst sätt bildat ett äkta inslag i svensk kultur.

Det kan f. ö. nämnas, att vid de svenska naivisternas uppskattade utställning i Oslo härförleden hade man även tagit med fotografiska bilder av Karl Lärka, och de vann stor uppskattning, även i pressen. Han hör med kameran som uttrycksmedel till samma genre.

Nestorn bland våra målare och naivister — i dess bästa betydelse — är Tolla Johan Nilsson, född 1890 och alltså nu 87 år gammal. Hans lust att rita yppades redan i "lillskolan" då han gick för Sar Nils. Teckningsundervisningen var då, liksom senare i skolan, ifyllningsövningar i ritböcker med streck och punkter, men det räknade han inte som teckning — med rätta. Nej, han tecknade "kaller" i smyg på griffeltavlan och visade sin vän och kompis Ryss Anders, som gjorde sammalunda. De var förresten släkt, i mer än ett avseende. — Men en gång gick det illa. De hade "bibeltimme", och när Sar Nils gav honom frågan kunde han inte svara, så fördjupad i sin teckning hade han varit. När Sar Nils tog reda på vad han gjort och fick se "kall" fick han sitta framme på podiet och visa upp sin "kall" till skam och nesa så stor, att han aldrig glömmet den. Men låta bli att teckna kunde han inte, utan han och Ryss Anders fortsatte att teckna och tävla vidare.

Barnen satt sex i varje långbänk, och till bänkkamrat hade han också Ömans Johan, senare även han en mycket skicklig tecknare och fotograf, f. ö. Karl Lärkas läromästare, och de hade som påhittiga skolpojkar mycket fyr för sig jämsides med undervisningen. En gång fick han följa med Johan Ö. till fäbodstället Gotland. Där hade fadern satt upp papp på väggarna och på den hade Johan Ö. ritat "Bamsefar", en gubbe i naturlig storlek, "förbaskat bra och levande".

— En annan kamrat han minns var Bond Johan, senare handelsman och även han en god fotograf. Denne var redan då en mästare i skrivkonsten och fick skriva deras namn i böckerna med de mest eleganta slängar. — En dag fick Johan se "kelindji Lanser Lass" gå utanför fönstret och räfsa hö. Han ritade av henne, rev av papperet och satte på väggen, men han hade väl inte förskönat henne precis, och hon var

väl inte så trakterad av porträttet. — Man märker att det han mest minns från barndomen är bilder och synintryck, lampans sken på hyvelspånen på golvet, solstrålarnas lek på bordsskivan, ”grottmålningarna” i den mest älskade boken.

Men för ingen av de nu nämnda konstnärsämnen blev livet någon dans på rosor. Johan fick redan året efter sen han läst för prästen följa med far till skogen som timmerhuggare, och om det har han berättat på annat ställe i denna bok. Han fick dessutom hjälpa sin far — tydligen ganska fordrande — att sköta gården. Men på söndagarna kunde han ställa sig och måla av härbret. Han tycks ha gjort båda delarna lika bra, och ingen kunde anmärka på att han försummat något för sin käraste sysselsättning.

Johan var som så många på Soll en mycket god snickare. Han såg en prydlig och ovanlig hylla i Svarvkitt, gick hem och gjorde en likadan, ett bord i en annan gård fick bli uppslag och förebild till det fina och gedigna bord vi sitter och pratar vid. I Matsgården fick han se en nyhet: en blank plåt som följde och täckte muren ovanför järnspisen och med en upptill invikt kant över en järnten. Han gav sig inte förrän han lärt sig av Anders hur man gjorde och gick hem och gjorde en likadan — det var, kunde det tyckas, ett ganska avancerat plåtslageriarbete. Han kunde väl inte vara mer än 14 år då, och han minns än med belåtenhet, att far tyckte han gjort det bra, när han kom hem från skogen. ”Det känns så bra att f ö r m e r a sej”, säger han.

Men hur gick det nu med målningen? Än fick den vänta. Tiderna blev hårda, och Johan for till Stockholm år 1924 för att tjäna sitt uppehälle som timmerman och även att som storebror bistå dem därhemma. Där blev han i 11 år, och där träffade han sin Valborg från Värmland, som blev hans hustru 1930. Hon är lugn och stilla och har ett gott och varmt leende, och på väggen hänger diplom från husmorsgymnastik och ”gott handhavande av mjölk”. Det säger något litet om ”kvinden bag ham” och också om att man värderar andra kvaliteter i familjen.

Men även i Stockholm var tiderna svåra, och han fick tidvis gå och stämpla. En dag när han gick förbi Beckertz tänkte han: Om jag skulle få mej lite färg! — Han stegade in och började lite tveksamt: ”Jo, jag skulle ha penslar och färg och försöka börja måla”. Det fick han, och den kvinnliga expediten sa uppmuntrande: ”Men du ska väl

ha något att måla på också”, och så fick han en pannå, den första i sitt liv. — Han hade fått ett kort hemifrån, ett foto av deras fäbodgård i Mångberg, och den målade han av. Han har f. ö. som så många konstnärer ett förbluffande synminne. Han mindes hur skuggan föll över vägen och hur aftonljuset letade sig in i stugan och över dem som hade sina sysslor därinne.

Så skulle målningen ramas in, och han bad rammakaren: ”När dom r i k t i g a konstnärerna kommer in, fråga dem då vad de tycker om min målning!” — När han kom tillbaka, log rammakarn. — ”Nå?” — ”Dom tyckte den var bra, men staketet var för tätt timrat”. Ja, gårdsgården var verkligen välgjord, som en riktig timmerman skulle ha gjort den. — En annan tavla han gjorde i främlingslandet var en interiör från stugan i Mångberg, hållen i dämpade färger. Far hade stängslat gårdsgård, kommer in trött och våt med sönderriven byxa och har satt sig i spisen, mor har satt på kaffepannan för att han ska få något varmt i sej. En stilla skildring i svala gråblå toner av ett enkelt livs strävan och lycka.

Nu har Johan en riktig atelier uppe på en vindskammare, med mängder av tavlor, som han målat bara för ro skull. Man skulle gärna vilja se dem väl hängda i t. ex. kommunalhuset ett par sommarveckor för att riktigt kunna begrunda dem. — Har han sålt något? — Ja, men det mesta vill han ju — och dottern Mariane — ha kvar. För tio år sedan hade systersonen Elon Garp atelier i Mora. Stig Grybe kom dit och köpte en tavla — av dem som Johan hade målat! Var har han fått allt ifrån? — ”Det är något medfött, som man inte kan låta bli”, säger han, och nog tycks det ligga ett förunderligt arv i dessa gener. Hans dotter är ju den kända keramikern Tolla-Mariane, och det är sällsamt att höra hur fadern inspirerat och backat upp henne, ”han är min bästa supporter”, men hennes håg har stått till formen och leran och hon valde utan tvekan den, fast hon aldrig sett en drejskiva. Men det är en annan historia! Intressant är också, att fadern genom henne inspirerats att börja skulptera, med en förbluffande framgång. — Andra släktingar: ”farmor var himla duktig att väva och sätta ihop mönster”, systersonen bär det inte obekanta konstnärsnamnet Elon Garp. Till släkten hör också Per Flinta med sina Döderhultsgubbar och Trapp Anders i Svarvkitt, se föreg. ”Sool-Öen”.

Vad är det man fäster sig vid i Johans tavlor? — Här finns fina

skildringar av händelser i bygden, auktion, valborgsmässa, midsommar, men det är inte så mycket rörelsen han skildrar som stämningen. Man fäster sig vid de stilla, speglade vattnen, de stiliserade träden. Och himlarna, var har man sett dem förr? Oskar Bergman! — ”Känner du Oskar Bergman?” — ”Har aldrig hört talas om honom!” — Nej, det visste man väl, Johan har alldeles för mycket himmel i sig själv för att behöva låna himlar av andra, men att deras himlar är släkt, det är ofrånkomligt, samma stillhet, samma ”vila i sig själv”. —

Är Johan en konstnär, kanske ett geni? — Namnet konstnär är så subjektivt, så bundet av värderingar. För somliga är bara den konstnär, som har diplom från en konstskola, för andra en vars tavlor betingar ett högt pris eller vars huvudsakliga sysselsättning är att måla, för andra åter den inför vars alster man känner verkligheten djupna och få ett nytt innehåll, och man upplever hur skön den kan vara. För dessa senare blir frågan ovidkommande, när man står försjunken inför den skönhet han fångat i sin vardagsvärld, även om han inte lägger upp komposition och perspektiv efter konstskolornas mallar, men det har större konstnärer än han avstått ifrån. Skribenten vet för litet om konst för att kunna bedöma och stoppa i fack annat än för egen del, men säkert är: Johan är ett original, som vågat leva på ett annorlunda sätt. Hans konstnärsdröm är ”en stark ström, som med egna vågor gått genom havet” av slitigt vardagsarbete och andra mänskliga bekymmer. — Jag säger med Filippus: ”Kom och se!”

Lilly Sterner-Jonsson